

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ ІЗ ПИТАНЬ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

THE MODERN STATE AND PROSPECTS OF IMPROVING OF THE PEDAGOGUES' QUALIFICATION ON THE FORMATION OF HEALTHY LIFESTYLE OF SCHOOL CHILDREN IN TRANSCARPATHIAN REGION

У статті розкрито проблему підвищення кваліфікації педагогів із питань формування здорового способу життя учнівської молоді на основі досвіду Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти. Проаналізовано кількісні показники вчителів, які пройшли навчання за профілактичними програмами у 2014–2018 роках. Обґрунтовано основні шляхи вдосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників як складника неперервної освіти впродовж усього життя. Ефективним напрямом превентивної освіти визначено інформаційно-просвітницьку роботу, яка містить здоров'язбережувальний компонент. Зазначено, що під час формування варіативного складника навчального навантаження важливо надавати перевагу факультативам і гурткам здоров'язбережувального спрямування за програмами, які містять компонент, що забезпечує формування здорового способу життя на основі життєвих навичок.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, підвищення кваліфікації, «Основи здоров'я», професійна діяльність, превентивне виховання, профілактичні освітні програми, очна форма, очно-заочна форма.

В статье раскрыто проблема повышения квалификации педагогов по вопросам формирования здорового образа жизни учащихся молодежи на основе опыта Закарпатского института последипломного педагогического образования. Проанализированы количественные показатели учителей, прошедших обучение профилактическим программам в 2014–2018 годах. Обоснованы основные пути совершенствования системы повышения квалификации педагогических работников как составляющей непрерывного образования на протяжении всей жизни. Эффективным

направлением превентивного образования определено информационно-просветительскую работу, которая содержит здоровьесберегательный компонент. Отмечено, что при формировании вариативной составляющей учебной нагрузки необходимо отдавать предпочтение факультативам и кружкам здоровьесберегательного направления по программам, которые содержат компонент, обеспечивающий формирование здорового образа жизни на основе жизненных навыков.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, повышение квалификации, «Основы здоровья», профессиональная деятельность, превентивное воспитание, профилактические образовательные программы, очная форма, очно-заочная форма.

The article reveals the problem of improving of the pedagogues qualification on the formation of healthy lifestyle of school children on the basis of experience in Transcarpathian Institute of Postgraduate Education. The quantitative indicators of teachers trained in prevention programs in 2014–2018 are analyzed. The basic ways of improving the system of professional development of teachers as a component of continuous education throughout life are substantiated. The effective direction of preventive education is the informational and educational work that contains the health-saving component. It is substantiated that during forming of the varying component of educational loading it is necessary to prefer optional subjects and clubs of health-preserving direction which follow the program with the component which provides forming of healthy lifestyle on the basis of life skills.

Key words: healthy lifestyle, improving of the pedagogues qualification, Health Basis subject, professional activities, preventive education, preventive educational programs, full-time, part-time.

УДК 37.018.46: 613

Сивохоп Я.М.,
канд. пед. наук,
завідувач науково-дослідної лабораторії
здоров'язбережувальних технологій,
старший викладач кафедри
менеджменту
та інноваційного розвитку освіти
Закарпатського інституту
післядипломної педагогічної освіти
Шеян М.О.,
аспірант кафедри педагогіки
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії,
методист науково-дослідної лабораторії
здоров'язбережувальних технологій
Закарпатського інституту
післядипломної педагогічної освіти

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Проблема формування здорового способу життя учнів залишається актуальною та своєчасною, оскільки за останні десятиліття спостерігається негативна тенденція щодо погіршення стану здоров'я молоді та населення загалом. Велике значення у створенні сприятливих умов для формування в учнівської молоді навичок здорового способу життя відіграє система освіти, оскільки турбота про зміцнення та покращення здоров'я дитини – проблема не тільки медична, але й педагогічна, позаяк ефективно організований освітній процес здатний забезпечити формування здоров'я та здорового способу життя учнів. При цьому важливим складником забезпечення цього процесу є обізнаність учителів щодо ефективних форм і

методів формування, зміцнення та покращення здоров'я дітей шкільного віку.

Діяльність фахівців із питань формування здорового способу життя учнів у закладах освіти потребує їх спеціальної підготовки до її здійснення. Наявна система підвищення кваліфікації має належні умови та достатні можливості для професійної та ефективної підготовки працівників закладів освіти з питань формування навичок здорового способу життя в учнівської молоді [12, с. 194].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз проблеми, що нами досліджується, дав нам можливість зробити висновок про те, що проблема підвищення кваліфікації педагогічних працівників досить часто була предметом наукових досліджень. Проблема підвищення ква-

ліфікації вчителів та їхнього професійного розвитку вивчали Н.І. Білик, Л.М. Кравченко, В.В. Олійник, В.І. Пуцов, О.П. Ситніков, Т.М. Сорочан, Н.М. Чепурна та інші. Теоретичні питання щодо здоров'язбереження в умовах освіти розглядали М.С. Гончаренко, В.П. Горащук, С.В. Страшко, Л.П. Суценко та інші вчені.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури дає підстави зробити висновок, що недостатньо досліджувалась проблема підвищення кваліфікації педагогічних працівників із питань формування здорового способу життя учнівської молоді в системі післядипломної педагогічної освіти.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан і перспективи підвищення кваліфікації педагогів із питань формування здорового способу життя учнівської молоді, що, на нашу думку, сприятиме посиленню наукових досліджень у цій галузі педагогічної науки.

Виклад основного матеріалу. Підвищення кваліфікації може здійснюватися за різними видами: навчання за освітньою програмою, стажування, участь у сертифікаційних програмах, тренінгах, семінарах, семінарах-практикумах, семінарах-нарадах, семінарах-тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо [4]. Саме в такий спосіб забезпечується цілісність і безперервність навчання та вдосконалення дорослих упродовж усього періоду їхньої професійної діяльності [11].

Наше припущення знаходить підтвердження у роботі «Гуманізація післядипломної освіти педагогів» Н.Г. Протасової, яка стверджує, що сьогодні майбутнім учителям не можна дати такого обсягу знань, який забезпечував би належний рівень їхнього професіоналізму протягом усього терміну педагогічної діяльності. Для підтримки професійної компетентності вони мають «постійно інтенсивно поповнювати свої знання, періодично брати участь у різних формах підвищення кваліфікації» [10, с. 44].

Навчання вчителів предмета «Основи здоров'я» відбувається за очною, очно-заочною та дистанційною формами за 144-годинною програмою. Важливо зазначити, що очна форма навчання практично відсутня. Більшість педагогів закінчила заклади вищої освіти до введення у навчальний план закладів загальної середньої освіти обов'язкового інваріантного предмета «Основи здоров'я», у закладах середньої освіти відсутні спеціально підготовлені вчителі зазначеного предмета. Зазвичай предмет «Основи здоров'я», за яким переважно закріплено кілька педагогів у закладах загальної середньої освіти, викладають вчителі інших спеціальностей. Зазвичай це – вчителі біології та фізичного виховання, оскільки саме ці предмети є дотичними до предмета «Основи здоров'я». Фактично навчання

за зазначеним предметом здійснює вчитель, який не має ані відповідної фахової освіти, ані свідоцтва про проходження курсів із методики викладання цього предмета, а уроки «Основи здоров'я» в такому разі служать довантаженням до ставки. На нашу думку, це є порушенням вимог МОН України до кадрового складу вчителів предмета «Основи здоров'я» та причиною формування байдужого ставлення до предмета, а учні, батьки та подеколи самі вчителі сприймають його як «неважливий» і другорядний.

Вважаємо, що без спеціальної підготовки чи перепідготовки вчителі зазначених предметів не матимуть змоги якісно та достовірно передати учням відповідний навчальний матеріал, який сприяв би формуванню у школярів бережливого ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточуючих, його зміцненню та покращенню упродовж усього життя. Оскільки більшість педагогів цим предметом просто довантажена, то підвищення кваліфікації проходить разом з основним предметом (не за спеціальністю). За таких умов, на нашу думку, розвиток і формування здоров'язбережувальної компетентності учнів будуть малоефективними.

Погоджуємось із думкою Т.Є. Бойченко, яка наголошує, що «оскільки після закінчення ВНЗ вчитель є суб'єктом післядипломної ланки безперервної педагогічної освіти, тут має функціонувати цілісна система післядипломної педагогічної підготовки» [1]. Власне, тому вчителі предмета «Основи здоров'я» мають мати, щонайменше пройти, очні курси з методики викладання цього предмета. Вважаємо, що позитивного результату щодо формування навичок здорового способу життя можна досягти лише тоді, коли цю роботу буде виконувати якісно підготовлений, кваліфікований фахівець, здатний на високому професійному рівні донести до учнів зміст навчального матеріалу шкільного предмета «Основи здоров'я».

Саме тому метою системи післядипломної педагогічної освіти в контексті зазначеної проблеми є створення відповідних умов для оперативного й ефективного навчання вчителів предмета «Основи здоров'я», забезпечення їхньої готовності працювати в нових умовах, активно впроваджуючи здоров'язбережувальні технології у навчально-виховний процес.

Погоджуємось із думкою Т.Є. Бойченко, яка доводить, що під час створення навчально-методичних документів і матеріалів для системи післядипломної педагогічної освіти треба враховувати результати сучасних наукових досліджень валеологічного характеру, що забезпечує належний рівень підвищення здоров'язберігаючої компетентності учасників навчально-виховного процесу [1]. На нашу думку, такий підхід дасть змогу забезпечити під час курсів підвищення кваліфікації вчителів предмета «Основи здоров'я» фор-

мування у них мотивації до впровадження ефективних методів і сучасних інновацій у практичну діяльність.

Велика кількість проявів негативної поведінки серед дітей і молоді, ранній початок вживання тютюну, алкоголю, наркотичних речовин, протиправна поведінка загострюють увагу на превентивному вихованні. Одним із найефективніших напрямів превентивного виховання підлітків у закладах загальної середньої освіти є інформаційно-просвітницька робота. Як підтверджують результати наших досліджень, для того, щоб робота педагога з формування навичок здорового способу життя була ефективною, він повинен орієнтуватись на ті потреби підлітків, для реалізації яких у них ще нема необхідних стратегій і технологій поведінки, або демонструвати школярам неефективність уже наявних [7; 9].

Як вчителі предмета «Основи здоров'я», так і педагогічні працівники інших категорій (педагогічні організатори, заступники директорів із виховної роботи закладів освіти, практичні психологи, соціальні педагоги, керівники гуртків закладів позашкільної освіти) мають можливість пройти навчання за профілактичними освітніми програмами, рекомендованими Міністерством освіти і науки України. Серед таких програм, які містять здоров'язбережувальний компонент і реалізуються в закладах освіти Закарпатської області, є «Рівний – рівному» [5], «Я – моє здоров'я – моє життя» [6], «Дорослішай на здоров'я» [3], «Захисти себе від ВІЛ», «Вчимося жити разом» [2], «7 кроків назустріч». Навчання може бути спеціально організоване окремим тренінг-курсом у міжкурсовий період або інтегроване у навчальний процес курсів підвищення кваліфікації вищезазначених категорій педагогів.

Наші дослідження дають підстави стверджувати, що найбільш ефективними та популярними серед слухачів є програми «Рівний – рівному», «Я – моє здоров'я – моє життя» та «Дорослішай на здоров'я», тому вважаємо за доцільне коротко проаналізувати саме їх.

Програма «Рівний – рівному». Тривалість – 72 години. Структурована за 5 модулями. Відмінністю від усіх інших програм є те, що вона складається як із методики навчання, так і з методики впровадження. Розрахована на дві вікові категорії: 12–14 та 15–18 років. Під методом «Рівний – рівному» ми розуміємо надання та поширення достовірної, соціально значимої інформації через довірче спілкування як рівний із рівним у межах організованої (тренінгів, акцій тощо) та неформальної роботи (спонтанного спілкування з однолітками), яку проводять спеціально підготовлені підлітки-інструктори. Освіта «Рівний – рівному» базується на тому, що головну участь у поширенні знань бере сама молодь [5].

Програма «Я – моє здоров'я – моє життя». Тривалість – 36 годин; 18 тренінгових занять, які структуровані за 5 темами. Розрахована на вік 10–11 років. Основною метою програми «Я – моє здоров'я – моє життя» є підвищення поінформованості й розширення знань молодших підлітків про здоров'я, здоровий спосіб життя, формування у них відповідних цінностей і життєво важливих переконань, напрацювання необхідних практичних навичок відповідальної безпечної поведінки стосовно свого життя і здоров'я, а також життя і здоров'я оточення [6].

Програма «Дорослішай на здоров'я». Тривалість – 36 годин; 18 тренінгових занять. Метою цієї програми є популяризація серед підлітків і молоді здорового способу життя й важливості цих аспектів для стану репродуктивного здоров'я у майбутньому; сприяння усвідомленню ними необхідності збереження та зміцнення здоров'я як важливого складника успішного дорослого життя; формування відповідального ставлення та мотивації до збереження сімейних цінностей, закладання основ відповідального батьківства [3].

Зміст тем усіх програм, за якими відбувається підготовка вчителів, відповідає Державним стандартам базової й повної середньої освіти та спрямований на розвиток у підлітків соціальної та громадянської компетентностей, а також компетентності у сфері збереження здоров'я.

За період 2014–2018 років пройшли підвищення кваліфікації 558 вчителів предмета «Основи здоров'я», зокрема 61 за очною формою навчання, що становить усього 11 % від загальної кількості, що, на нашу думку, є катастрофічно мало. Кількість учителів предмета «Основи здоров'я» у розрізі років, які пройшли підвищення кваліфікації за очною та заочними формами, показано на графіку 1.

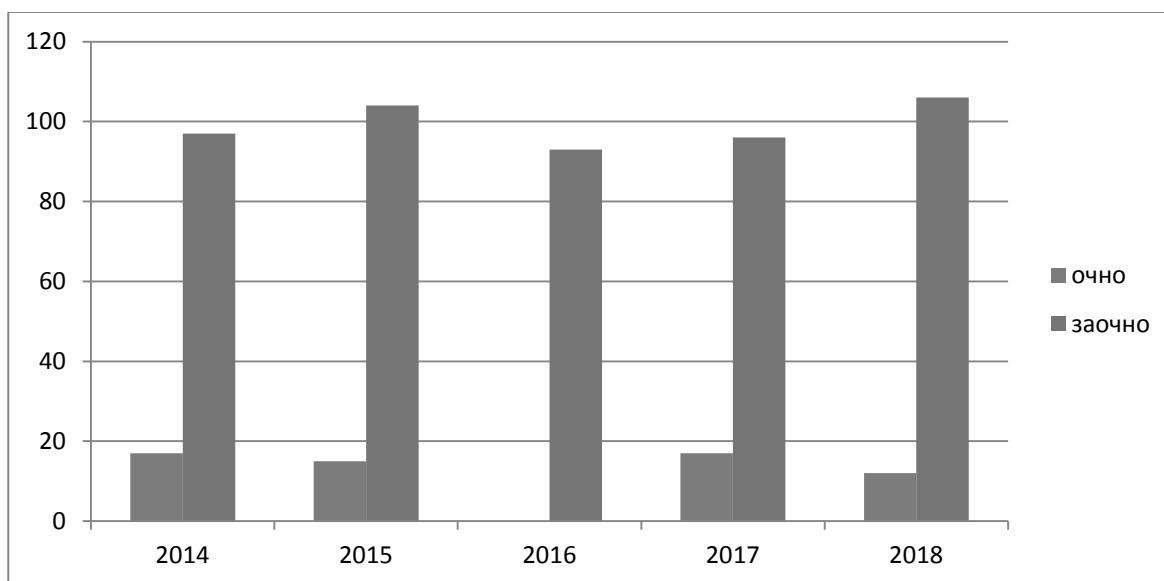
Водночас варто зазначити, що за профілактичними програмами за період 2014–2018 років загалом пройшло навчання 520 учасників, зокрема 125 педагогів-організаторів, 67 заступників директорів із виховної роботи, 254 психологи, 14 соціальних педагогів, 7 методистів і 53 вчителі інших категорій (вчителі-предметники, керівники гуртків тощо). У таблиці 1 та на графіку 2 представлено кількісні показники вчителів у розрізі років і програм.

Отже, у 2014 році навчання за програмами, які містять здоров'язбережувальний компонент, пройшли 49 чол., у 2015 – 50 чол., у 2016 – 64 чол., у 2017 – 171 чол., у 2018 – 186 чол. За період 2014–2018 календарних років за програмою «Рівний – рівному» пройшов навчання 41 чол., за програмою «Я – моє здоров'я – моє життя» – 314 чол., «Дорослішай на здоров'я» – 165 чол.

Усі ці програми навчання можуть бути організовані за достатньої підготовки педагогічного колек-

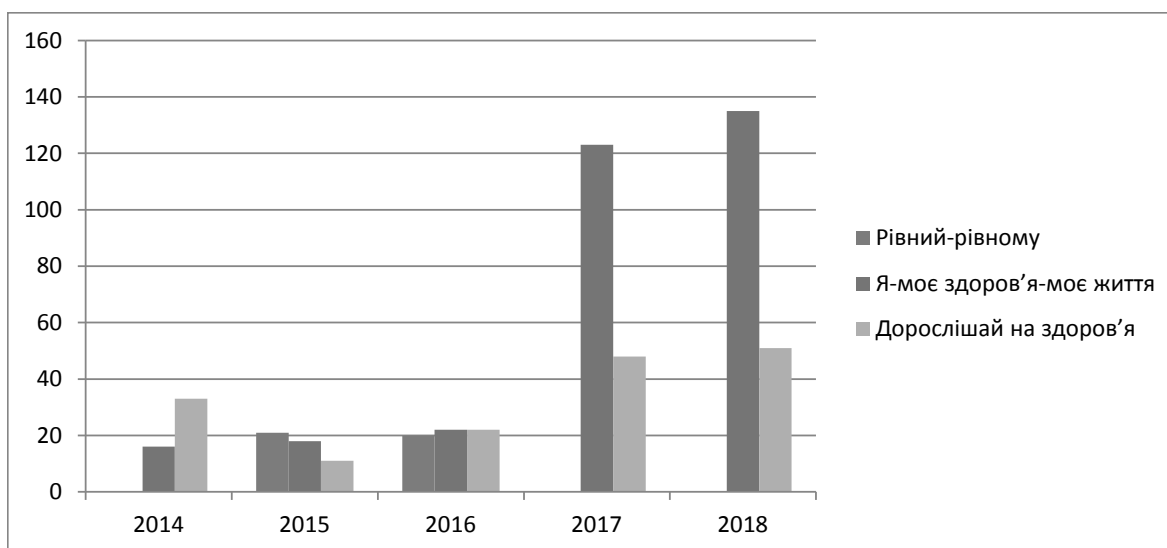
Графік 1

Кількісні показники вчителів предмета «Основи здоров'я», які пройшли підвищення кваліфікації у 2014-2018 роках

Графік 2

Кількісні показники вчителів, які пройшли навчання за профілактичними програмами у 2014-2018 роках

Таблиця 1

Кількісні показники вчителів, які пройшли навчання за профілактичними програмами у 2014-2018 роках

	РІВНИЙ – РІВНОМУ	Я – МОЄ ЗДОРОВ'Я – МОЄ ЖИТТЯ	ДОРΟΣЛІШАЙ НА ЗДОРОВ'Я	Разом
2014	-	16	33	49
2015	21	18	11	50
2016	20	22	22	64
2017	-	123	48	171
2018	-	135	51	186
Разом	41	314	165	520

тиву закладу освіти [10]. Водночас варто вказати також на проблеми. Проведене опитування слухачів курсів підвищення кваліфікації дає підстави зазначити, що призначення на посаду вчителя предмета «Основи здоров'я» відбувається без врахування кваліфікації педагога, досвіду роботи чи навчання з питань формування навичок здорового способу життя учнівської молоді. Здебільшого новопризначені вчителі предмета «Основи здоров'я» не мають проходження очних курсів. Зокрема, з усіх слухачів, які проходили навчання заочною формою навчання не за спеціальністю, лише 33 % проходили в попередні періоди очні курси з «Основи здоров'я».

Висновки. Отже, аналіз сучасного стану системи підвищення педагогічних працівників із питань формування здорового способу життя учнівської молоді, зважаючи на досвід Закарпатського інституту післядипломної освіти, дає підстави стверджувати таке:

- кваліфікація педагогів із питань формування навичок здорового способу життя є досить низькою;
- керівниками закладу освіти предмет «Основи здоров'я» розглядається як такий, яким можна нехтувати, довантаживши ним будь-якого педагога без відповідної підготовки;

- відбувається поділ годин предмета, коли предмет у школі веде кілька (2–3, а інколи і 4–5) педагогів.

На нашу думку, вирішення цих питань можливе, якщо керівники закладів освіти під час формування варіативного складника навчального навантаження належну увагу будуть приділяти факультетам і гурткам здоров'язбережувального спрямування за програмами, які містять компонент, що забезпечує формування здорового способу життя на основі життєвих навичок («Рівний – рівному», «Я – моє здоров'я – моє життя», «Дорослішай на здоров'я», «Захисти себе від ВІЛ», «7 кроків назустріч», «Вчимося жити разом»).

Рекомендуємо керівникам закладів загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти створювати належні організаційно-педагогічні умови для популяризації здорового способу життя та профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу серед учнівської та студентської молоді.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойченко Т.Є. Науковість як засадничий принцип післядипломної педагогічної освіти педагогів. *Нова педагогічна думка*. 2010. № 2. С. 25–28.

2. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. та ін. Вчимося жити разом: програма з розвитку соціальних навичок учнів основної та старшої школи у курсі «Основи здоров'я». К.: «Алатон», 2017. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcblgxNGd1WEZHblU>.

3. Лещук Н.О., Савич Ж.В., Голоцван О.А. Дорослішай на здоров'я: навч.-метод. посібник. К., 2012. 214 с.

4. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

5. Лещук Н.О., Савич Ж.В. Програма факультативного курсу «Сприяння просвітницькій роботі «рівний – рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя»: навч.-метод. посібник. К.: «Наш час», 2007. 52 с.

6. Лещук Н.О. Програма факультативного курсу (тренінгового курсу) «Я – моє здоров'я – моє життя»: навч. програма. К.: «Наш час», 2008. 23 с.

7. Сивохоп Я.М. Основні підходи щодо формування навичок здорового способу життя учнівської молоді. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2010. № 18. С. 94–98.

8. Протасова Н.Г. Гуманізація післядипломної освіти педагогів. К., 1998. 151 с.

9. Сивохоп Я.М. Використання інтерактивних методів навчання в процесі підвищення кваліфікації педагогів із питань формування навичок здорового способу життя підлітків. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 2. С. 27–29.

10. Syvokhop Y.M. Organizacyjno-metodyczne zabezpieczenie realizacji programu kształtowania nawykov zdrowego stylu zycia wsrod mlodziezy szkolnej "peer to peer" na Zakarpaciu. *Dyskurs Pedagogiczny. Przemoc i agresja jako zagrozenie bezpieczenstwa i rozwoju dziecka*. Wydawnictwo Panstwowej Wyzszej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu, 2013. № 7. S. 151–163.

11. Шеян М.О. Основні тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти. *Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (4–5 травня 2018 р.). Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2018. С. 109–112.

12. Шеян М.О. Розвиток здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи у системі післядипломної педагогічної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Вип. 3. С. 193–197.